

Egyetemkép és továbbtanulás

Czakó Andrea

■ A felsőoktatásban való részvétel egyéni és közösségi előnyei elvitathatatlanok, a diplomaszerezés nemcsak az életútra gyakorol jelentősen pozitív hatást, de a fenntartható növekedés egyik legfontosabb kulcstényezője is a tudás. 2013 végén egy 1500 fős nemre és lakhelyre reprezentatív országos felnőtt lakossági mintán vizsgáltuk a felsőoktatás percepcióját, a diplomaszerezés észlelt nehézségét és a diploma értékéről, hasznáról alkotott képet, illetve azt, hogy ezek mennyiben tükrözik a felsőoktatás valós értékeit. Az egyetemekről, a diplomáról a felsőoktatáshoz való kapcsolódástól, az egyéni érintettségtől, a tervezett vagy már megvalósult továbbtanulástól függően eltérő kép rajzolódik ki. ■

Annak ellenére, hogy a diploma megléte kimutatható egyéni és közösségi előnyökkel bír, még mindig gyakran köszönnek vissza a diplomás munkanélküliségről, a felesleges egyetemi képzésekről szóló toposzok. 2013-ban az OECD országokban a középfokú végzettséggel nem rendelkező 25 és 34 év közötti fiatalok közel ötöde, 18,1%-a volt munkanélküli, míg a felsőfokú végzettséggel rendelkezők közül csak átlagosan 6,8%. Talán még ennél is jelentősebb, hogy a felsőfokú végzettséggel rendelkezőket a válság is kevésbé sújtotta. Bár érezhető negatív hatása természetesen volt, mégis míg 2008 és 2011 között valamennyi korcsoport adatait figyelembe véve az alacsonyabb végzettségűek körében 3,8 százalékponttal emelkedett a munkanélküliek aránya, addig a felsőfokú végzettségűek körében csak 1,5 százalékponttal.¹

A diploma munkaerőpiaci státuszra gyakorolt előnyeit a hazai statisztikai adatok is alátámasztják: a KSH 2014 első negyedévi adatai alapján a magyarországi munkanélküliségi ráta 8,3% volt, de a csak felsőfokú végzettségűek körében ugyanez jelentősen alacsonyabb – 3,3%. További kézzelfogható előny, hogy a diplomások átlagkeresete az OECD országok átlagában másfélszer magasabb, mint a középfokú végzettségűeké, és ez a hatás hosszútávon is megfigyelhető, mivel a bérek átlagos különbsége az életkorral növekvő tendenciát mutat.

Közösségi szinten is számos előnye van a diplomások nagy számának. Ezek közül az egyik, talán legkönnyebben számszerűsíthető, hogy a felsőoktatásba befektetett költségvetési támogatás, köszönhetően többek között a kedvezőbb diplomás bérek után fizetett magasabb adónak, a férfiak esetében négyszeresen, míg a nők esetében több mint kétszeresen megtérül (OECD átlag).

1 Forrás: OECD (2013), Education at a Glance 2013: OECD Indicators, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/eag-2013-en>

A fentiek jelentős és kimutatható előnyei a diplomának, a diplomásságnak, de vajon mennyiben tükröződnek a közvéleményben? Milyen kapcsolatban van az egyén továbbtanulásra vonatkozó döntése vagy megvalósult továbbtanulása az egyetemekkel, a diplomával kapcsolatban kialakult képpel? A 2013. év végén lebonyolított kutatássorozat többek között erre is megpróbált választ találni.

A jelen tanulmányban bemutatott eredmények elsősorban a kutatássorozat 1500 fős lakossági nemre és lakhelyre reprezentatív felmérésből származnak, ami természetesen azt is jelenti, hogy a válaszadók többségének valójában nincsen közvetlen tapasztalata, érintettsége a témában, véleményük, értékelésük, vagy sok esetben annak hiánya másodlagos forrásokon alapul. A válaszadó 1500 főből a felsőfokú képzéseket illetően közvetlenül érintettek aránya 23,4% (351 fő) volt. Azokat a válaszadókat soroltuk ide, akiknek a felmérés idején már volt felsőfokú végzettsége, vagy éppen felsőfokú tanulmányokat folytattak, vagy a jövőben terveztek felsőfokú képzést elvégezni – ez utóbbi a teljes minta 1,3%-a (20 fő) volt.

Látványos, bár nem meglepő a különbség a diplomások és nem diplomások gyermekeinek várható legmagasabb iskolai végzettségében, ami jelzi a két csoport közötti átjárás nehézségét, a diploma hiányának újratermelődését: azok, akik maguk is diplomások, vagy legalábbis tervezik, hogy azok lesznek, többségében (74,9%) valószínűsítik, hogy gyermekük is felsőfokú végzettséget szerez majd (vagy már szerzett is). Míg ugyanez a diplomával nem rendelkezők alig harmadára (33,7%) igaz. Őket, vagyis azokat, akik felsőfokú képzésben ugyan részt nem vettek/vesznek, de gyermekük folytat, folytatott, vagy (a válaszadó véleménye szerint) biztosan, vagy valószínűleg folytatni fog felsőfokú tanulmányokat a jelen elemzésben külön választottuk azoktól, akiknek várhatóan a gyermeke sem fog diplomát szerezni. Az ilyen – felsőoktatásban közvetetten érintett – válaszadók aránya 24,2% (363 fő) volt a mintában.

A válaszadók maradék része (52,4%, 786 fő) semmilyen, a fentiekben definiált módon nem érintett a felsőfokú tanulmányokat illetően. Közülük tízből négyen állítják azt is, hogy az ismeretségi körükben, azok között, akikkel legalább havonta egy alkalommal találkoznak vagy beszélgetnek, nincsen egy darab diplomás sem, egyetemi, főiskolai hallgatót pedig még ennél is kevesebb, alig minden harmadik válaszadó ismer.

Nem csak a felsőoktatástól, hanem általában a további tanulástól való tartózkodás is jellemző, ami a tudás, tanulás értékének nem helyénvaló kezelését jelzi, hiszen a felmérés eredményei szerint ma a Magyarországon élő felnőtt lakosok 78,8%-a nem szeretne a továbbiakban már semmilyen szervezett (akár tanfolyami) formában új ismereteket szerezni. Alig 12,1%-nak vannak konkrét tanulási tervei, amik főleg nyelvtanulásra (ezt a még tanulni tervezők közel 40%-a jelölte), illetve szakmai képzésre és továbbképzésre vonatkoznak. A teljes mintából 9,1% korábban még nem gondolkodott azon, hogy tanuljon-e valamit. Egyedül a legfiatalabbak, a 18–24 év közöttiek körében vannak nagyobb arányban a még tanulást tervezők (46,3%), mint a tanulmányaikat befejezettek tekintők (31,7%). A fiatalok ötöde (22%) még nem gondolkodott el a további tanulmányokon, esetükben még nem lezárt a tanulásra vonatkozó döntés. A további tanulási szándék a felsőoktatást illetően közvetlenül érintettek (diplomások és hallgatók) körében jellemzőbb: negyedüknek vannak ilyen tervei, míg a nem érintettek közül alig 5,6%-nak.

Asszociáció	előfordulás száma	előfordulás aránya az érvényes válaszok között
<i>drága, hitel, tartozás</i>	78	3,1%
kitartás, akarat, kihívás, szorgalom	75	3,0%
bizonyítvány, oklevél	74	2,9%
<i>nem fontos, felesleges</i>	69	2,7%
mérnök, jogász, orvos, tanár, egyéb diplomás foglalkozás	68	2,7%
fontos, elengedhetetlen	65	2,6%
okosok, átlag felettiék, ész, intelligencia	54	2,1%
eredmény, cél elérése	48	1,9%
lehetőség	42	1,7%
<i>nincs, nem érint</i>	41	1,6%
<i>nehéz, kemény</i>	39	1,5%
egyéb válasz 1,5%-nál kisebb arányban előforduló	813	32,1%
Összesen	2 533	100%
<i>Nem tudja/Nem válaszol</i>	1967	43,7%

A válaszokat tematizálva is jól látszik, hogy leginkább a tanulásra és a tudásra gondolnak a diploma szó hallatán, ebbe a két kategóriába került a válaszok 15,6%-a, amit a viszonylag semleges „egyetem”, „főiskola” szavak követnek 5,6%-os előfordulási aránnyal, majd ezután sorban jelennek meg az asszociációk között a gyakorlatias és szubjektív egyéni hasznok. Ezek közül gyakorisági sorrendben először az alapszükségleteket kielégítő „munkalehetőség” és „anyagi biztonság” említendőek, majd az társadalmi elismerést biztosító „megbecsültség” és „sikeresség” merül fel, illetve a részletesebben nem kifejtett általános „értékessége”, „hasznossága” a diplomának.

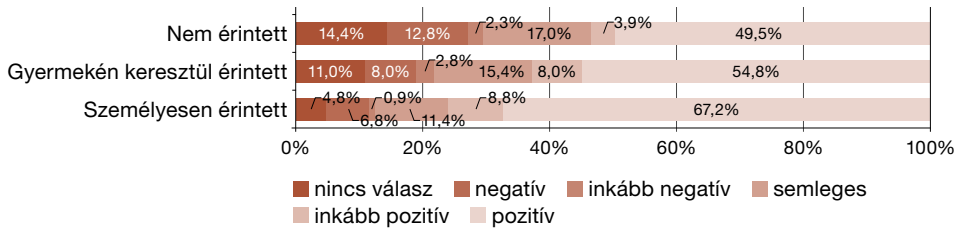
Megdöbbentően nagy ugyanakkor a válaszmegtagadók száma, ami a témával kapcsolatos ismeretek, vélemények hiányát jelzi, illetve feltehetően az is hozzájárulhat, hogy az inkább negatív véleménnyel rendelkezők számára a válasz elkerülése a személyes interjú helyzetében sok esetben optimálisabb választásnak tűnhet. A lehetséges 4 500 asszociáció (mi jut eszébe először, másodszer, illetve harmadszor) helyett csak 2 533 válasz érkezett, igaz legalább egy gondolatot szinte mindenki említett, alig 200 fő azoknak a száma, akik egyáltalán nem tudtak, vagy nem kívántak a kérdésre válaszolni.

A kérdésre érvényesen válaszolókat arra is felkértük, hogy értékeljék saját asszociációjukat aszerint, hogy pozitív, semleges vagy negatív a jelentésük. A fenti táblázatban a dominánsan negatív értékelő töltettel bíró gondolatokat dőlt betűvel jelöltük. Ezek közül a leggyakoribb a diploma költségességének említése, a diploma szükségtelenségéé, illetve az afeletti sajnálkozás megjelenítése, hogy a válaszadó nem rendelkezik felsőfokú végzettséggel. Az inkább negatív gondolatok közül egyedül a „nehéz, kemény” tűnik ambivalensnek, mert bár azok többsége, akik jelezték, hogy a diplomaszerezés nehéz, ezt a tulajdonságát negatívnak érezték, ugyanakkor sokan ezt inkább érdemként, pozitívumként, a diploma értékének biztosítékaként említették.

Összességében a diplomára adott asszociációk kétharmada (67,9%) pozitív értékelő töltettel bír, 19,4%-uk semleges, 12,7%-uk pedig negatív. Az érintettségétől függően a pozitív töltetű gondolatok aránya növekvő tendenciát mutat: akik járnak, korábban jártak egyetemre vagy legalább vannak ilyen terveik, háromnegyed részben pozitív asszociációkat említettek.

Valamivel több pozitív asszociációt adtak ugyanakkor a fiatalok, illetve a Budapesten és a nagyvárosokban élők, a gondtalan anyagi helyzetet élvezők és a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők is.

2. ábra. A diplomával kapcsolatos asszociációk összesített értékelése a felsőoktatással kapcsolatos érintettség függvényében

Megnéztük azt is, hogy mennyire összetett egy-egy válaszadó diplomával kapcsolatos nézete, vagy legalábbis mennyire jellemző, hogy többféle értékelő töltettel rendelkező választ is ad ugyanaz az ember. A válaszadók több mint fele csak pozitív töltetű szót, kifejezést említett, csak negatívot pedig körülbelül tizedük. Gyakori volt még a semleges álláspont is, főleg a nem továbbtanulók körében, ugyanakkor a kicsit egyik irányba billenő viszonylag ritka. Ez jelzi, hogy a többség a diploma értékelését illetően egy irányba elkötelezett, az értékelések önmagukban nem összetettek, belső ellentmondásoktól többnyire mentesek. Jellemzően amúgy inkább a magasabb végzettségű budapestiek adtak csak pozitív választ, míg az alacsonyabb végzettséggel rendelkezők és a kisebb településeken élők körében magas a csak negatív gondolatok aránya, illetve az asszociációk hiánya is.

Az egyetem szó esetében is hasonló a válaszok értékelő töltet szerinti megoszlása. Ha csak a kapott válaszokat nézzük, akkor azt látjuk, hogy azok közel kétharmada (64,7%) pozitív, minden ötödik semleges (21,2%) és minden hetedik negatív (14,0%). Ugyanakkor itt is magas a választ megtagadók vagy válaszolni nem tudók aránya: a 4 500 válaszból, amit maximálisan kaphattunk volna 45,2% hiányzik, csupán 2 465 érkezett.

Az egyetem szó hallatán, hasonlóan a diplomához a tanulás (13,9%-ban) és a tudás, képzettség (7,1%) gondolatok kerülnek elő a leggyakrabban. Ezt követi a diploma, diplomaszerzés (5,8%), a főiskola, képzőhely (4,6%), a negatív konnotációval rendelkező drágaság (4,0%), majd az oktatás (3,4%), illetve az, hogy az egyetem a kapcsolatok és barátságok kialakításának helyszíne (3,4%). A felmerülő gondolatok érintettségtől függően is mutatnak némi változottságot. A tanulás, továbbtanulás mindhárom körben a leggyakoribb asszociáció, a közvetlenül érintettek asszociációinak 11,8%-a, a nem érintettek asszociációinak 15,1%-a tartozik ide, illetve a tudás, műveltség gondolatai a második leggyakoribbak mindhárom csoportban, 6,8% és 7,3% közötti előfordulási aránnyal. Az egyetem szó hallatán pontosabban meg nem nevezett képzőhelyre, iskolára kétszer nagyobb arányban gondolnak a felsőoktatással kapcsolatban nem levők (ez teszi ki asszociációik 5,9%-át), mint az érintettek (asszociációik 3,1%-a). Ellenben a magyarországi felsőoktatási intézmény megnevezésének gyakorisága fordított tendenciát mutat: 4,1% az előfordulása az érintettekénél, míg 1,1% a nem érintetteknél. A felsőoktatástól távol állóknak gyakrabban jut eszébe valamilyen kapcsolódó akadály, nehézség

is: az, hogy a képzés drága (távol állók asszociációinak 4,7%-a, érintettek esetében 2,9%), illetve hogy kitartást, erőfeszítést kíván (asszociációik 2,8%-a, érintettek esetében 1,9%). Az érintettek inkább az elsősorban csak általuk látható, tapasztalható közvetlen és közvetett előnyöket említik nagyobb arányban: a barátság, közösség és a kapcsolatok kategóriába tartozik az asszociációik 6,1%-a, míg ugyanerre a nem érintettek asszociációi csupán 1,9%-os arányban utalnak, jelezvén, hogy a felsőoktatásban való részvétel közösséghez való tartozást, kapcsolatépítést is biztosító közvetett előnye nem látható számukra. Az egyetemi éveket kellemes időtöltésnek is megjelölő, szórakozással kapcsolatos gondolatok is kétszer nagyobb arányban jelennek meg az érintettek körében (3,1% vs. 1,6%).

2. táblázat. Egyetem szóra adott egyes asszociációk előfordulási aránya a lakosság körében

Egyetem szóra adott, legalább 50 alkalommal előforduló asszociációk	Milyen közel áll a válaszadó, vagy a gyermeke a felsőoktatáshoz?							
	személyesen kapcsolódik		gyermekén keresztül kapcsolódik		nem kapcsolódik		összesen	
tanulás, továbbtanulás	81	11,8%	88	14,1%	174	15,1%	343	13,9%
tudás, képzettség, műveltség, tanultság	50	7,3%	46	7,3%	78	6,8%	174	7,1%
diploma, diplomaszerezés, végzettség	35	5,1%	44	7,0%	63	5,5%	142	5,8%
főiskola, intézet, képzőhely, iskola	21	3,1%	24	3,8%	68	5,9%	113	4,6%
drága, sokba kerül (-)	20	2,9%	25	4,0%	54	4,7%	99	4,0%
oktatás, képzés	21	3,1%	20	3,2%	43	3,7%	84	3,4%
társaság, barátság, közösség ÉS kapcsolatok	42	6,1%	20	3,2%	22	1,9%	84	3,4%
nehéz	24	3,5%	12	1,9%	35	3,0%	71	2,9%
kitartás, önfegyelem, kihívás, szorgalom	13	1,9%	17	2,7%	32	2,8%	62	2,5%
buli, szórakozás	21	3,1%	13	2,1%	19	1,6%	53	2,2%
felsőoktatási intézményt nevez meg	28	4,1%	11	1,8%	13	1,1%	52	2,1%
Összesen	1053	100%	1089	100%	2358	100%	4500	100%
<i>Nem tudja/Nem válaszol</i>	367	34,9%	463	42,5%	1205	51,1%	2035	45,2%

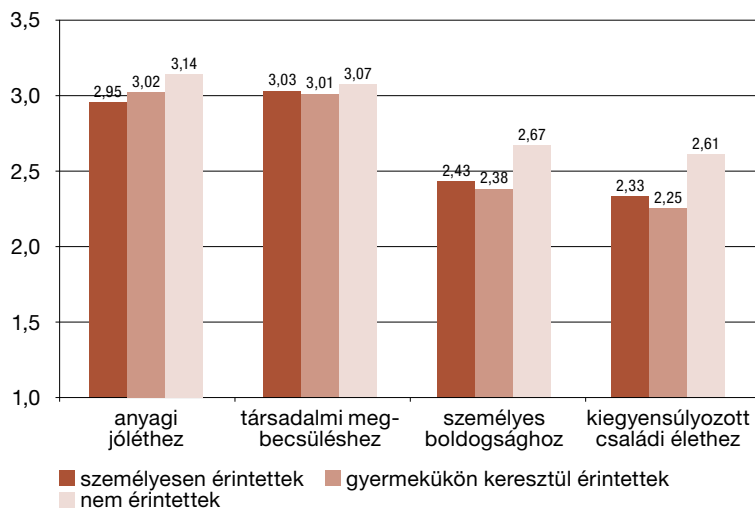
Csak az asszociációk alapján egészen kedvező kép rajzolódik ki a felsőoktatást és a diplomát illetően.

Hiedelmek

Az asszociációk mellett közvetlenebb módon is megpróbáltuk feltérképezni a diploma, a felsőoktatás értékével kapcsolatos álláspontokat. Ezeknél a kérdéseknél már jelentősen kevésbé pozitív kép rajzolódik ki. Fel tettük azt a kérdést, hogy vajon az élet mely területén lehet jelentősége a diplomának. Elég egybehangzó minden csoport körében az a vélemény, hogy

az anyagi jóléthez és a társadalmi megbecsüléshez fontosabb, mint a személyes vagy családi boldogsághoz. Ugyanakkor még az előbbieknél sem érzik nélkülözhetetlennek a végzettséget, inkább csak közepesen jelentősnek: az ötfokú skálán három körüli a fontosság megítélése, ami jelzi, hogy a korábban említett diplomához kötődő többletjövedelemre és munkaerőpiaci előnyökre vonatkozó statisztikai adatokkal összevetve a diploma jelentősége jellemzően alulbecsült. A fontosság átlagos abszolút megítélése érintettségétől függően kis eltéréseket mutat: az anyagi jóléthez való szükségesség megítélésében a felsőoktatáshoz egyáltalán nem kapcsolódók csoportja kicsi, de szignifikáns mértékben különbözik a felsőoktatáshoz közvetlenül kapcsolódóktól, akik a diploma szerepét e tekintetben valamivel jelentősebbnek érzik ($p < 0,05$). A felsőfokú végzettség személyes boldogsághoz és kiegyensúlyozott családi élethez való hozzájárulását a felsőoktatáshoz nem kapcsolódók kisebbnek becsülik, mint a másik két csoport ($p < 0,01$ minden esetben), ugyanakkor nincsen szignifikáns különbség a csak gyermekén keresztül, illetve a személyesen kapcsolódók átlagos véleménye között. A társadalmi megbecsüléshez való jelentőség megítélése ugyanakkor a másik három tényező megítélésétől eltérően független az érintettségétől, valamennyi csoport átlagosan közepes erős szerepet tulajdonít e vonatkozásban a végzettségnek. Vagyis lényegében ez utóbbi dimenziót leszámítva a felsőoktatáshoz való bármely távoli kapcsolódás növeli annak a valószínűségét, hogy a megkérdezett a diploma szerepének nagyobb jelentőséget tulajdonítson.

3. ábra. A diploma fontosságának értékelése a lakosság körében

Mennyire fontos a diploma az alábbiakhoz?

(1 = egyáltalán nem, 5 = nélkülözhetetlen; lakossági felmérés, N = 1 500)

A közbeszédben gyakrabban feltűnő néhány hiedelem elfogadottságát ötfokú skálán mértük fel, ahol az azokkal való egyetértés mértékét 1 és 5 között kellett megítélni.

Azt látjuk, hogy a többség elfogadja azt a gondolatot, hogy „sok diplomás olyan munkát végez, amihez nem is lenne szükség diplomára” (67,8% ezzel egyetért), illetve, hogy

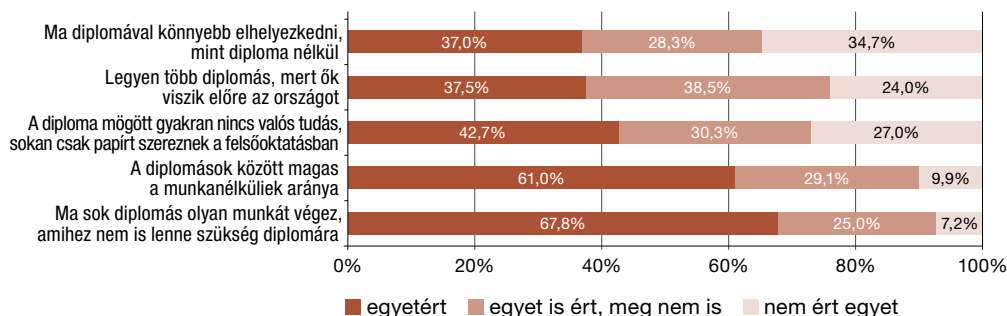
a „diplomások között magas a munkanélküliek aránya” (61%). Abban nagy a bizonytalanság, hogy nyújt-e az elhelyezkedéskor bármilyen többlet előnyt a diploma megléte: csupán a válaszadók 37%-a gondolja, hogy diplomával könnyebb munkát találni. E fenti három állítás megítélése független attól, hogy valaki érintett-e személyesen vagy legalább gyermeke által a felsőoktatásban, vagy pedig nem: a vélemények között nem sikerült szignifikáns különbséget kimutatni. A diplomások pont annyira kételkednek diplomájuk munkaerőpiaci előnyében, mint az alacsonyabb végzettséggel rendelkezők, bár feltehetően általában nincs is lehetőségük összehasonlításra.

Az előzőekkel szemben vannak olyan, a diplomát érintő állítások, melyeknek az érintettség-től függően eltérő a megítélése. Itt szignifikáns különbség van az érintettek és nem érintettek között. Ugyanakkor annak nincs hatása, hogy valaki személyesen vagy csak gyermekén keresztül közvetett módon kapcsolódik a felsőoktatáshoz:

- Azt, hogy „nincs valós tudás a diploma mögött, sokan csak papírt szereznek a felsőoktatásban” a lakosság 42,7%-a véli, de sokkal nagyobb arányban hiszik ezt azok, akik sem maguk nem vettek, sem gyermekük nem vett részt és nem is tervez részt venni felsőfokú képzésben. Az állítással való egyetértésük átlagos mértéke az ötfokú skálán 3,33 (SD=1,250). Ez kis mértékben ugyan, de szignifikánsan különbözik a gyermekükön keresztül érintettek csoportjától (átlag=3,14; SD=1,215; p<0,05) és a személyesen érintettek csoportjától (átlag=3,07; SD=1,243; p<0,01).
- Azzal, hogy „legyen több diplomás, mert ők viszik előre az országot” csekélyebb mértékű az egyetértés: a lakosság harmada véli az állítást igaznak (37,5%), de a nem érintettek körében ez az arány még alacsonyabb. Az ő átlagos egyetértésük 3,03 (SD=1,099). Ez is kis mértékben, de szignifikánsan különbözik a gyermekükön keresztül érintettek csoportjától (átlag=3,19; SD=1,086; p<0,05) és a személyesen érintettek csoportjától (átlag=3,30; SD=1,102; p<0,001).

Annak föltárása, hogy mitől függ, hogy egy-egy területen a közvélekedés homogén, míg más területen érintettség függő, mindenképpen további vizsgáldást és elemzést igényel még.

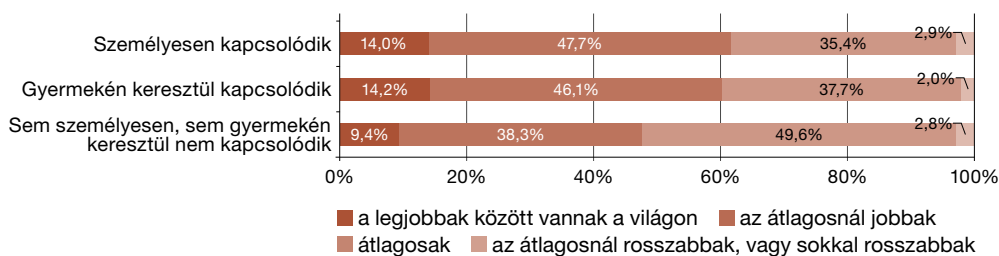
4. ábra. Diplomával kapcsolatos állításokkal való egyetértés a lakosság körében

A diploma értékét tükröző állításokkal való egyetértés (lakosság, N=1 500)

A magyarországi egyetemek színvonalának más országok felsőoktatásához viszonyított megítélése a fentiekhez hasonló mintázatot mutat. Összességében minden tizedik lakos (11,7%) úgy véli, hogy egyetemeink a legjobbak között vannak a világon, míg 42,5% ennél kevésbé optimista, de azért átlagosnál jobbnak érzi őket. 43,1% percipiálja átlagosnak a minőségüket, míg a maradék 2,6% elégedetlennek mondható, szerintük egyetemeink nemzetközi összehasonlításban az átlagosnál valamivel vagy sokkal rosszabbak. A személyesen, illetve csak gyermekükön keresztül érintettek csoportjainak véleménye gyakorlatilag azonos mintázatot mutat, míg a felsőoktatástól távol állók kis mértékben ugyan, de elégedetlenebbek mindkét csoportnál. Átlagos elégedettségük az ötfokú skálán megbecsülve 3,54 (SD=0,701), ami szignifikánsan különbözik a gyermekükön keresztül kapcsolódóktól (átlag=3,72; SD=0,741; $p < 0,001$) és a személyesen kapcsolódóktól (átlag=3,73; SD=0,734; $p < 0,001$).

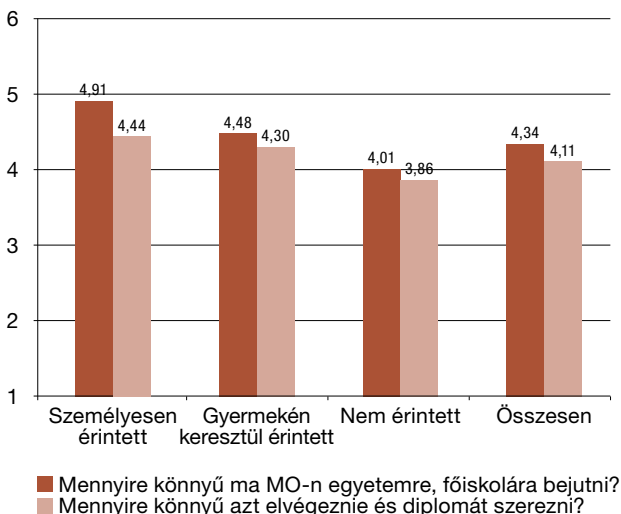
5. ábra. Magyar egyetemek színvonalának nemzetközi összehasonlításban való megítélése a lakosság körében

A felmérés résztvevői tízfokú skálán értékelték, hogy véleményük szerint mennyire könnyű Magyarországon egyetemre, főiskolára bejutni, illetve mennyire könnyű a képzést elvégezni és diplomát szerezni. A skála 1-es értékű végpontja jelentette a legnagyobbnak érzett nehézséget. A fentiekhez hasonlóan, a diplomához vezető út kihívásainak a megítélése is mutat érintettségétől függően eltéréseket, valamivel markánsabban, mint amit a felsőoktatás hasznosságának, minőségének megítélésében tapasztaltunk. Jobban tartanak a felsőoktatástól azok, akik soha nem jártak egyetemre, nem is terveznek, és vélhetően még gyermekük sem fog diplomát szerezni, mint azok, akiknek van több-kevesebb tapasztalatuk e téren. Minél távolabb áll valaki a felsőoktatástól, annál nehezebbnek érzi a bekerülést, és ez a különbség valamennyi csoport között szignifikáns: a személyesen érintettek esetében az átlag 4,91 (SD: 2,231), ami szignifikánsan magasabb, mint a gyermekükön keresztül érintettek csoportjéé (átlag, 4,48; SD=2,340; $p < 0,001$). A gyermekükön keresztül érintettek hasonló módon szignifikánsan könnyebbnek érzik a felvételt, mint a felsőoktatástól legtávolabb állók (átlag=4,01; SD=2,425; $p < 0,01$). A képzés elvégzésének megítélése kicsivel kevésbé megosztó: a felsőoktatástól távol állók a legpesszimistábbak, esetükben az átlag 3,86 (SD: 2,425), ami szignifikánsan alacsonyabb, mint a gyermekükön keresztül érintettek csoportjéé (átlag=4,30; SD=2,140; $p < 0,005$) és mint a személyesen érintettek csoportjéé (átlag=4,44; SD=2,2128; $p < 0,001$). Ugyanakkor a gyermekükön keresztül érintettek és a személyesen érintettek átlagosan hasonló nehézséget tulajdonítanak a felsőfokú képzések

elvégzésének. Szignifikáns különbség van a két nem között is: a nők mind a bejutást (átlag=4,16; férfiak átlag=4,55), mind a diplomaszerezést (átlag=3,94; férfiak átlag=4,30) nehezebbnek érzik, mint a férfiak.

6. ábra. A felsőoktatásba való bejutás és a felsőfokú képzés elvégzésének észlelt nehézsége a lakosság körében

Felvételi és diplomaszerezés észlelt nehézsége az érintettség függvényében (lakossági mintán, tízfokú skálán megítélve, ahol 10 = nagyon könnyű, 1 = nagyon nehéz)

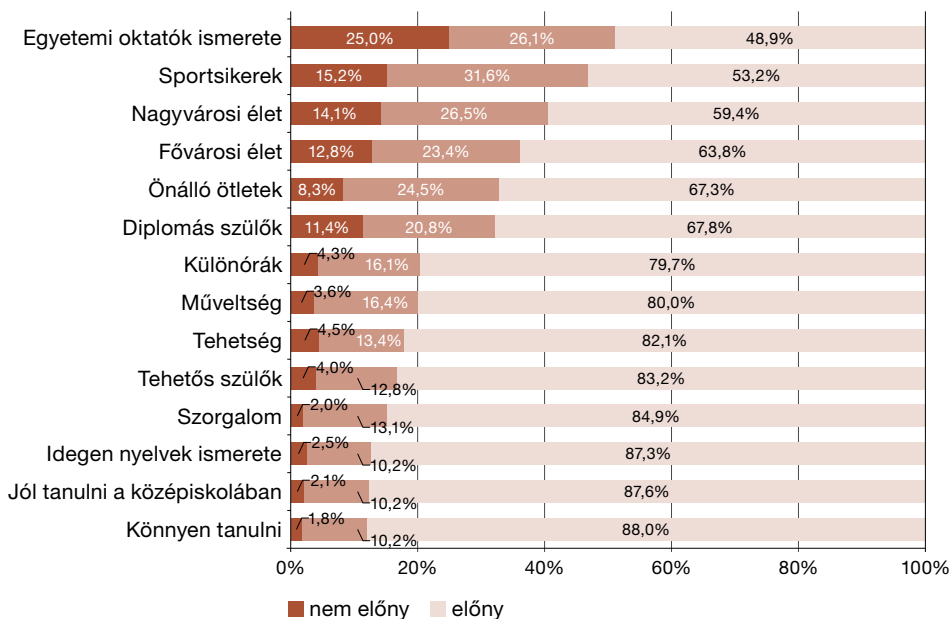
Ugyanezt végzettség szerint megvizsgálva azt tapasztaljuk, hogy nyílik az olló, minél magasabb az iskolai végzettsége a válaszadónak, átlagosan annál könnyebbnek érzi a felvételit és a diplomaszerezést, de a két feladat nehézségének egymáshoz viszonyított megítélése a legmagasabb végzettségűek körében tér el a leginkább – vagyis minél magasabban iskolázott valaki, annál inkább úgy érzi, hogy diplomát szerezni nehezebb, mint felvételizni. Ugyanez a jelenség a fenti, a felvételi/diplomaszerzés észlelt nehézségének érintettség függvényében történő ábrázolásán is felfedezhető: a felsőoktatásban személyes tapasztalatokkal rendelkezők differenciálnak leginkább a felsőoktatásba való bejutás, és a képzés elvégzésének nehézsége között: az egyetemek világától legtávolabb állók szinte azonosan nehéznek látják mindkettőt.

Megkértük a válaszadókat arra is, hogy mondják meg, hogy szerintük vajon kik kerülnek be könnyebben a felsőfokú képzésekre Magyarországon, különféle felsorolt jellemzők, helyzetek ötfokú skálán megítélve mennyire jelentenek előnyt a felvételiben (1 = egyáltalán nem előny, 5 = nagy előny).

Az egyéni erőfeszítések kifejtését és a tanulási kompetenciát a többség mindenképpen nagy előnynek tekinti. A könnyen, illetve jól tanulás képességeit 88, illetve 87,6% sorolta az előnyök közé (ötfokú skálán négyes, vagy ötös értékeléssel) (könnyű, jól). Az idegen nyelvek ismeretét (87,3%) és a szorgalmat (84,9%) hasonló arányban jelölték fontosnak. A családi háttér tényezői közül (lakhely, anyagi helyzet, szülők végzettsége) leginkább csak a tehetőség (83,2%) tűnik

a válaszadók szerint fontosnak. Ennek fontosságát az is megerősíti, hogy minden második válaszadó (49,1%) egyetért azzal, hogy rossz anyagi helyzetű családból nem lehet főiskolára, vagy egyetemre bejutni. Ugyanakkor az anyagi helyzet észlelet jelentősége mellett a valóságban a továbbtanulás irányába erősen ható más háttértényezők, mint a szülők magas iskolai végzettsége (67,8%), illetve a fővárosi/nagyvárosi lakhely (63,8 és 59,4%) kevesebbek szerint jelentenek előnyt. A felvételi eljárás folyamatának, befolyásmentességének hiedelme sem egészen általános: 48,9% véli úgy, hogy az egyetemi oktatók ismerete jelenthet előnyt – igaz, mind közül ez a legkisebb befolyásoló erővel rendelkezőnek tekintett tényező.

7. ábra. Előnyök a felsőoktatásba való bejutás során – a lakosság véleménye szerint

Összegzés

2013 végén egy 1500 fős nemre és lakhelyre reprezentatív országos felnőtt lakossági mintán vizsgáltuk a felsőoktatás és a diploma percepcióját. Összességében a felsőoktatással, diplomával kapcsolatos általános értékelés, vélemény összetett, és sok esetben egymásnak ellentmondó elemekből áll, a felsőfokú végzettség amúgy kimutatható előnyei, gyakorlati haszna rendkívül alábecsültek, különösen a felsőoktatással kapcsolatban nem levők körében.

Bár a diplomával, egyetemmel kapcsolatos asszociációkat feltáró nyílt kérdéseknél inkább pozitív gondolatok fogalmazódnak meg – leggyakrabban a tudás, a tanulás, a munka- és a pénzkereseti lehetőség gondolatai – de a válaszhányok nagy aránya már figyelemfelkeltő. A felsőoktatás értékével, vélt hasznosságával kapcsolatban megfogalmazott állításokkal való

egyetértésre rákérdezve jobban felszínre kerülnek a felsőoktatást, diplomát érintő kételyek. Ennek az ellentmondásnak az oka részben a felsőbb tanulmányokat, sőt általában a felnőttkori tanulást illető érintettség viszonylag alacsony aránya lehet, aminek következtében a felsőoktatásról való gondolkodás nem jelenik meg intenzíven a mindennapokban, így a nyílt kérdéseknél is gyakoribbak a sablonos, és talán a kérdező vélt elvárásainak is jobban megfelelő pozitív válaszok, míg a negatív véleménnyel rendelkezők az asszociációs kérdésben nagyobb arányban hajlanak a válaszkerülés felé. Ugyanakkor az expliciten megfogalmazott kérdések segítenek előhívni az amúgy ritkábban felidézett idevonatkozó hiedelmeket, véleményeket, továbbá a zárt kérdéstípus is jobban ösztönzi a válaszadást.

Az eredmények szerint csupán minden harmadik ember gondolja úgy, hogy diplomával könnyebb elhelyezkedni, és hátról kettő egyetért azzal, hogy sok diplomás túlképzett, vagyis felsőfokú végzettséget nem igénylő munkát végez: a vélemények ezen tendenciája érintettségtől függően általános a lakosság körében. Ugyanakkor a probléma okát biztosan nem a felsőoktatási intézmények gyenge minőségében látják, hiszen paradox módon, a válaszadók többsége arról meg van győződve, hogy a magyarországi felsőoktatási intézmények megállják helyüket a nemzetközi versenyben, mi több, minden második válasz szerint a nemzetközi versenytérben az átlagosnál jobbak egyetemünk. A válaszadó közvetlen vagy gyermekén keresztül megvalósuló érintettsége sok kérdés esetén ugyanakkor csekély mértékben ugyan, de pozitívan befolyásolja a felsőoktatásról kialakult képet: az e csoportba tartozók asszociációi átlagosan pozitívabbak, az egyetemek színvonalát valamivel jobbnak érzik, a diploma mögött kicsit nagyobb valószínűséggel látnak tudást is, nem csak papírt, illetve a felsőoktatásba való bejutás nehézségétől is kevésbé tartanak. Összességében ugyanakkor az érintettség hatásának ez a mértéke csekély: a felsőoktatással kapcsolatban feltárt vélekedések, értékelések nem tükrözik a diploma tényleges munkaerő-piaci értékét, közösségi és egyéni szinten érvényesülő hatását sem a diplomások, sem az alacsonyabb végzettségűek körében.